

Заходим М.В.,
канд. екон. наук, доцент, докторант
кафедри економіки, підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
ЗВО «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ МІСЦЕ У СТРУКТУРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Zakhodym M.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate
at the department of economics, entrepreneurship,
trade and exchange activities,
HEI "Podillia State University",
Kamianets-Podilskyi

FOOD SECURITY AND ITS PLACE IN THE STRUCTURE OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Постановка проблеми. Головною стратегією державної аграрної політики є досягнення продовольчої безпеки, яка виступає пріоритетом національної безпеки України. Фізіологічними ресурсами для кожної пересічної людини є продукти харчування і основними завданням будь-якої країни є гарантування доступу цих ресурсів для своїх громадян. Звідси, усі країни світу поділяються лише на дві групи за основною ознакою продовольчої безпеки, спроможністю надати харчову продукцію: країни-експортери та країни-імпортери. Здатність будь-якої держави забезпечувати внутрішню потребу в продуктах харчування та збільшувати експортний продовольчий потенціал визначає сильну сторону розвитку держави. Тому продовольча безпека є ознакою економічно розвинутої та сильної держави не тільки суверенно незалежної, але й продовольчої.

Оцінка продовольчої безпеки має як практичне значення, так і чисто інформаційно-пізнавальне. Аналіз реального стану продовольчої проблеми та її розвитку в часі дає можливість виробити як стиль поведінки суспільства, так і розробити конкретні заходи, спрямовані на попередження та максимальне зниження дії негативних факторів впливу на погіршення продовольчого забезпечення. Можна стверджувати, що усі фактори, які сприяють успішному розвитку вітчизняного АПК, забезпечують відповідне зростання продовольчої безпеки і, навпаки, все, що негативно впливає на розвиток АПК, спричиняє зростання продовольчої загрози.

В сучасних умовах проблема продовольчої безпеки не тільки не втратила свою актуальність, а зросла до такого рівня, що стає фактором економічної безпеки будь-якої економічної системи. Особливе місце питанню продовольчої безпеки відводиться в концепціях національної безпеки більшості розвинутих країн світу. Інтеграція України в світове та європейське співтовариство актуалізує вказану проблему, оскільки лише за умов гарантування забезпечення продовольством за будь-яких умов держава може проводити незалежну політику, зокрема політику, яка спрямована на створення умов щодо забезпечення гідного рівня життя людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні наукові дослідження щодо питання продовольчої безпеки відбуваються досить активно. Свідченням цього є низка фундаментальних праць, які стосуються безпосередньо стану продовольчої безпеки країни, що визначається переліком існуючих загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, а також визначення її сутності. Дослідження проблем продовольчої безпеки відображені у працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Алексеевої Я., Бородіної О., Гладія М., Губені Ю., Дроздяк І., Кушніра І., Лузана Ю., Лупенка Ю., Місюка М., Мостової А., Немченка В., Ходаківської О. та інших.

Проте, враховуючи багатогранність та складність даної проблематики, значна кількість її аспектів ще не є достатнім чином висвітлена, а окремі з них, зокрема чинники формування рівня продовольчої безпеки, потребують постійного аналізу та моніторингу.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення сутності продовольчої безпеки та визначення її місця у структурі економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним напрямом ефективної політики формування продовольчої безпеки є забезпечення населення продовольством на такому рівні, який буде гарантувати якісні умови життя та життєдіяльності суспільства, а також уможливить стійке суспільне відтворення на засадах розширеного виробництва [1; 2; 3]. Тому обов'язком держави є формування дієвої системи доступності кожного громадянина до якісних та безпечних продуктів харчування.

У міжнародну практику англійський термін «food security», що в перекладі означає «продовольча безпека», введений після зернової кризи 1972–1973 рр., а офіційно затверджений на Світовому продовольчому саміті 1996 року в Римі, головними завданнями якого було об'єднання зусиль для зменшення кількості людей, які голодують, та подолання голоду в усіх країнах не пізніше 2015 року. Римська декларація 1996 року визначає продовольчу безпеку як стан економіки держави, за якою населення країни в цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування, питної води та інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, що необхідні для фізичного та соціального розвитку особистості та забезпечення здорової життєдіяльності населення. При цьому, така доступність повинна забезпечуватися у будь-який зручний для споживача час [4].

За визначенням ФАО, «продовольча небезпека існує тоді, коли люди не мають адекватного фізичного, соціального та економічного доступу до достатнього, безпечного, поживного продовольства, яке відповідає їхнім дієтичним потребам та харчовим уподобанням для забезпечення активного та здорового життя» [4]. Тому, можна стверджувати, що в основі продовольчої безпеки лежить фізичний, соціальний та економічний доступ населення до достатнього та безпечного продовольства з метою відтворення життєво необхідних процесів. Це є поступове визначення та закріплення у науковому дискурсі соціальної компоненти цього поняття і вважається своєрідною платформою становлення і утвердження засад сталого розвитку.

Закономірне розширення змісту продовольчої безпеки у напрямі утвердження засад здорового життя людей і сталого розвитку суспільства прослідковується в процесі еволюції концепцій продовольчої безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція концепцій продовольчої безпеки

Ким прийнята	Коли прийнята, рік	Розширення змісту продовольчої безпеки
ООН	1974	Продовольча безпека декларується в робочих документах на Всесвітньому продовольчому саміті (WFS) як: «доступність у будь-який час необхідних світових продовольчих запасів основних продуктів харчування для сталого росту споживання та компенсації коливань виробництва та цін»
ФАО	1983	Концепцію доповнено третьою складовою: забезпечення таких умов, щоб усі люди в будь-який час мали як фізичний, так і економічний доступ до основних видів продовольства, якого вони потребують
Світовий банк	1986	Розширено концепцію з позицій домінантності продовольчої безпеки для забезпечення доступу усіх людей у будь-який час до достатньої кількості їжі для активного і здорового життя людей
ФАО	1996	Оприлюднено поглиблений підхід до інтерпретації продовольчої безпеки у ракурсі її існування на індивідуальному, домашньому, регіональному, національному та міжнародному рівнях, що має місце за умови фізичної та економічної доступності усіх людей у будь-який час до достатньої, безпечної та поживної їжі, яка задовольняє їх дієтичні потреби та харчові уподобання для активного та здорового життя
ФАО	2001	Уточнено попереднє визначення: «... стан, коли всі люди завжди мають фізичний, економічний і рівний із соціальної точки зору доступ до безпечного і поживного продовольства кількості, достатній для задоволення своїх потреб і переваг у їжі, в обсягах, необхідних для активного й здорового життя»

Джерело: сформовано на основі [5; 6; 7; 8].

Незважаючи на зростаючу увагу до проблеми продовольчої безпеки, на думку Берегового В. К., у науковій літературі не вироблено єдиного підходу до трактування поняття «продовольча безпека», тому необхідно здійснити аналіз економічного, соціального та екологічного підходів до визначення сутності даної дефініції та розкрити її основні змістовні характеристики (табл. 2).

Аналіз теоретичних підходів до сутності продовольчої безпеки з акцентом на економічній складовій свідчить про те, що науковці трактують її як стан економіки, за якого вітчизняне аграрне виробництво спроможне покривати внутрішні потреби в харчовій продукції незалежно від впливу будь-яких факторів.

Таблиця 2

Теоретичні підходи до сутності «продовольча безпека»

Складові продовольчої безпеки	Автори	Теоретичні підходи науковців щодо сутності «продовольча безпека»
Економічна	Алтухов А. І., Гордєєв А. В., Вермель Д. П. [9]	Стан продовольчої незалежності або здатність агропромислового комплексу самостійно забезпечувати виробництво, зберігання, переробку і забезпечення громадян основними видами продовольства в кількості і асортименті, які необхідні для активного життя
	Одінцов М.М, Одінцов О. М. [10]	Стан економіки, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, населенню гарантується стабільне забезпечення продовольством у кількості, що відповідає науково обґрунтованим нормам
Соціальна	Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. [11]	Такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток
	Коней Г., Барбера Е. [12]	Постійне гарантування доступу населення до необхідної кількості продукції для підтримки активного та здорового життя
	Лукінов І. І., Саблук П. Т. [13]	Створення умов для доступу кожного громадянина до продовольства, у тому числі і на довготривалу перспективу
Екологічна	Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» [14]	Продовольча безпека – соціально-економічне та екологічне становище, за якого всі соціальні і демографічні групи населення стабільно та гарантовано забезпечені безпечним і якісним продовольством у необхідній кількості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення України
	Тернавська І. Б. [15]	Безперешкодний процес забезпечення всіх верств населення високоякісними продуктами харчування згідно з медичними науково обґрунтованими нормами з врахуванням сформованого платоспроможного попиту й доступних цін, що характеризує рівень та якість життя населення і є умовою створення атмосфери стабільності й підвищення суспільного добробуту

Джерело: сформовано на основі [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15]

Узагальнюючи теоретичні підходи щодо сутності продовольчої безпеки на соціальній складовій, її можна трактувати як стабільну та гарантовану доступність населення до продуктів харчування в достатній кількості для підтримки активного та здорового способу життя людини, а це, своєю чергою, зумовлює відсутність соціальної напруги в суспільстві. За соціальним аспектом в центрі продовольчої безпеки є населення, а саме людина та її здоров'я, що в повній мірі залежить від споживання продуктів харчування.

Питання якості продуктів харчування набуло більшої актуальності в умовах вступу до СОТ та підписання асоціації з ЄС, тому вітчизняна продукція повинна відповідати високим стандартам якості та безпеки. Отже, важливою складовою продовольчої безпеки є екологічна, що ґрунтується на пропозиції високоякісних та безпечних продуктів харчування і є запорукою фізичного та психічного здоров'я населення.

Таким чином, на основі систематизації ключових положень наукових праць та правових актів під продовольчою безпекою пропонуємо розуміти стан економіки, який гарантуватиме фізичну, економічну та соціальну доступність, безпечність та якість продуктів харчування, стабільність продовольчого забезпечення населення на раціональному рівні за нормальних умов, і в разі надзвичайних ситуацій – на мінімальному, та забезпечить продовольчий суверенітет.

Пріоритетом державної політики має бути встановлення та забезпечення високих та соціальних стандартів життя населення, якщо врахувати те, що за останні роки заробітна плата втратила свою стимулюючу функцію у відтворювальних процесах, обґрунтування розміру мінімальної зарплати з урахуванням рівня харчування населення може бути тим поворотним пунктом, здатним відновити стимулюючу роль зарплати, оскільки в її основу приймається показник, який визнає умови харчування населення, що буде гарантувати не лише високу якість трудових ресурсів, а й загальне здоров'я нації.

На нашу думку, розмір мінімальної заробітної плати доцільно визначати за таким ланцюгом (враховуючи рівень харчування): науково обґрунтована норма споживання → вартість харчового раціону за ринковими цінами → мінімальний розмір зарплати (вартість харчового раціону × 3).

Не можна не погодитися з думкою Кушніра І. В. з приводу того, що він пропонує в основу мінімальної заробітної плати брати норму споживання [16, с. 120-122].

Враховуючи те, що близько 30% громадян України перебувають за межею малозабезпеченості (за сукупним місячним доходом із розрахунку на душу населення), професор Дроздяк І. називає щонайменше два ключові дестабілізуючі фактори формування продовольчої безпеки, а саме: 1) наростаюче згортання масштабів агропромислового комплексу і зменшення обсягів виробленої продукції, зниження ефективності її виробництва; 2) значне скорочення реальних доходів населення і доступності для нього харчових продуктів [17, с. 22].

Крім того, на сучасному етапі виникають серйозні загрози глобальній продовольчій безпеці. Воєнні дії, що ведуться РФ на території України, вкрай негативно вплинуть на функціонування продовольчих систем; очікуються, зокрема, такі їх наслідки:

– порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільського господарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві), а також діяльності щодо створення доданої вартості в АПК, пов'язаної із виробництвом, переробленням, розподілом, споживанням й утилізацією харчових продуктів;

– зрив посівної кампанії, що є особливо загрозливим, зважаючи на високі світові ціни на газ і, відповідно, мінеральні добрива [18]. Активні бойові дії наразі відбуваються в тих областях, де вирощують більшу частину пшениці – Харківській, Одеській, Запорізькій. Сукупно це призведе до зменшення врожайності, зборів і експорту зернових;

– ускладнений експорт української продукції на зовнішні ринки через блокування портів України з боку РФ (60% сільськогосподарської продукції України експортується морем), що негативно вплине насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції.

Наслідки призведуть до виникнення серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці:

– подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022, через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20%);

– глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвиненою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці [4].

У цьому ключі логічно стверджувати, що продовольчу безпеку, насамперед, варто розглядати з позицій забезпечення саме економічної безпеки, зважаючи на те, що остання розкриває внутрішні можливості і визначає стратегічні альтернативи соціально-економічного зростання для забезпечення суспільного добробуту за умов ринкових відносин. На рис. 1 представлено місце продовольчої безпеки в структурі економічної безпеки держави.

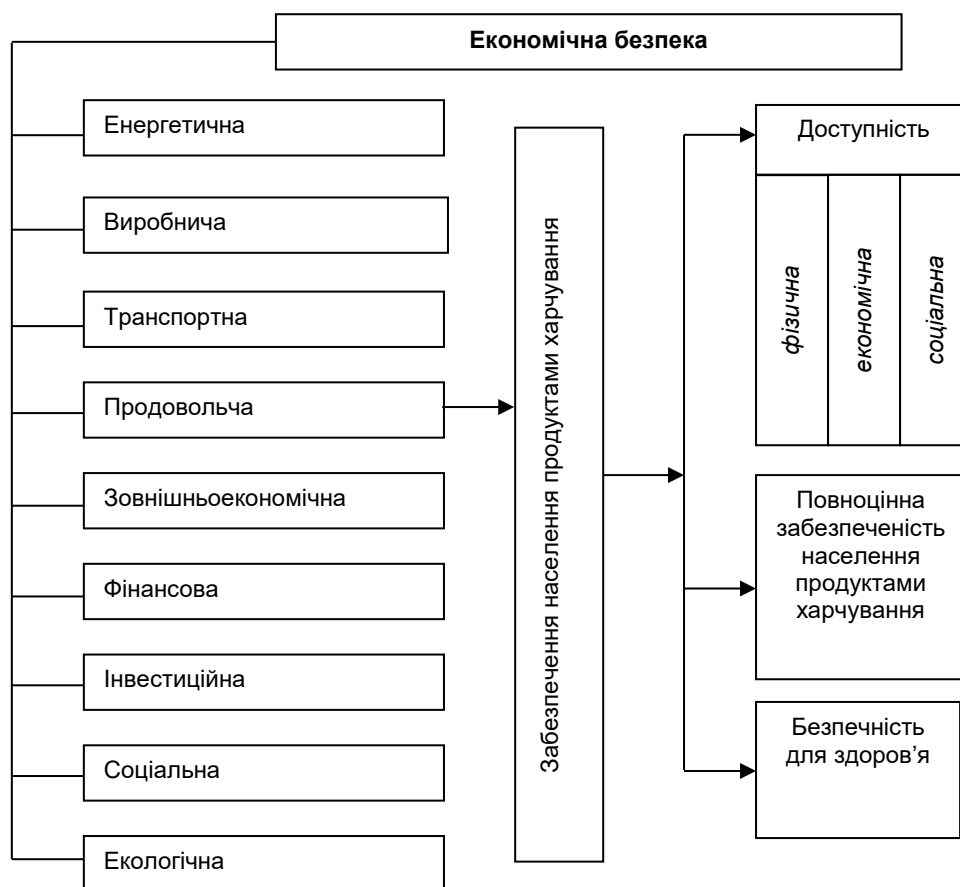

Рис. 1. Місце продовольчої безпеки у структурі економічної безпеки держави
Джерело: побудовано на основі [2; 3; 14; 17 та ін.]

Про рівень продовольчої безпеки в Україні можна судити за даними табл. 3.

Таблиця 3

Рівень споживання основних видів продуктів харчування населення України
(в розрахунку на 1 особу в рік, кг)

Продукти харчування	Норми споживання		Фактичне споживання					
	фізіологічний мінімум	науково обґрунтована	1990 р.	2000 р.	2019 р.	2020 р.		
						всього	до фізіологічного мінімуму, %	до науково обґрунтованої норми, %
М'ясо і м'ясопродукти	45,4	80,0	68,2	32,7	53,6	53,8	119,0	67,0
Риба і рибопродукти	14,1	20,0	17,5	8,3	12,5	12,4	87,9	62,0
Молоко і молокопродукти	353,3	380,0	373,2	197,7	200,0	201,9	57,1	53,1
Яйця, шт.	246	290,0	272,0	164,0	290,0	278,0	113,0	95,8
Олія і маргарин	7,1	13,0	11,6	9,3	12,0	12,3	173,2	94,6
Цукор	26,8	38,0	50,0	36,5	28,8	27,8	103,7	73,1
Хлібопродукти	93,8	101,0	141,0	124,1	97,6	96,6	102,9	95,6
Картопля	90,1	124,0	161,0	134,5	135,7	134,0	148,7	108,0
Овочі і баштанні	106,8	161,0	102,5	101,0	164,7	164,0	153,5	101,8
Плоди і ягоди	61,3	90,0	47,4	29,1	58,7	56,5	92,2	62,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [20].

Не вдаючись до детального аналізу наведених в табл. 3 даних, можна зробити декілька узагальнень щодо стану споживання населенням продуктів харчування:

– за 30-ти річний період в Україні спостерігається чітка тенденція дестабілізації споживання основних продуктів харчування як за абсолютним розміром, так і за структурою раціону. Недоспоживання одних продуктів харчування, зокрема тваринного походження, компенсується надмірним споживанням інших;

– необхідно відмітити і деякі позитивні зрушення в рівнях споживання продовольства населення країни. У 2020 році споживання м'яса зросло на 64,5% в порівнянні з 2000 роком, молока – на 2,1%, яєць – на 69,4% (зростання споживання яєць зумовлене відродженням галузі птахівництва).

В Україні залишається негативна тенденція скорочення поголів'я продуктивної худоби, що в найближчі роки приведе до кризової ситуації в продовольчому забезпеченні населення продуктами харчування тваринного походження, а це, своєю чергою, може призвести до соціальної дестабілізації в суспільстві, враховуючи те, що саме індустріальні регіони найгірше забезпечені продуктами харчування тваринного походження. Вище зазначене варто підтвердити статистичними даними. Так, за 1990–2021 рр. поголів'я великої рогатої худоби скоротилося з 24623,4 тис. голів до 2690,0 тис. голів, або на 89,1%, в тому числі поголів'я корів відповідно скоротилося з 8378,2 тис. голів до 1560 тис. голів, або на 81,4%, свиней – з 19426,9 тис. голів до 5540 тис. голів, або на 71,5%. Особливо високими були темпи скорочення великої рогатої худоби в індустріальних регіонах.

Отже, зважаючи на вище наведені дані щодо подальшого розвитку кризових явищ в аграрному виробництві, особливо в галузі тваринництва, для забезпечення продовольчої безпеки та стабільної економічної ситуації важливими напрямками державної підтримки мають стати: встановлення паритетних міжгалузевих відносин сільського господарства з іншими галузями економіки; підтримка прибутковості аграрної сфери економіки на рівні середньої норми прибутку економіки України за рахунок проведення ефективної антимонопольної політики, регулювання цін на продукцію природних монополій, введення механізму мінімальних гарантованих цін, запровадження державних інвестицій; фінансування державних цільових програм (селекції в рослинництві, племінної справи в тваринництві); удосконалення податкової та бюджетної політики; фінансова підтримка страхування ризиків аграрного виробництва; підвищення рівня платоспроможності попиту населення на продукти харчування.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведених досліджень можна зробити висновки про те, що продовольча безпека посідає важливе місце у забезпеченні державної безпеки

серед інших видів безпеки і водночас тісно пов'язана з ними. До прикладу, продовольча безпека пов'язана із енергетичною безпекою, безпосередньо впливає на здоров'я нації і, як наслідок, визначає демографічну безпеку. Також продовольча безпека держави має гарантувати та забезпечувати за будь-яких обставин потреби населення в екологічно чистому продовольстві на рівні науково обґрунтованих норм споживання при платоспроможному попиті за умов, коли третина доходу витрачається на харчування.

Література

1. Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення : наук. доп. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 40 с.
2. Мостова А. Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до його оцінки. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 43. С. 59-68.
3. Немченко В. В. Продовольча безпека України. *Зб. наук. пр. ВНАУ. Сер.: Економічні науки*. 2012. № 4(70). Т. 2. С. 179-183.
4. Report World Food Summit: "Rome Declaration World Food Security". Rome, 1996. URL: <https://www.fao.org/3/w3548e/w3548e00.htm> (дата звернення: 15.02.2022).
5. Алексеева Я. Наукові засади визначення продовольчої безпеки. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 100-107.
6. Бородіна О. М. Убезпечення сільського розвитку життя: європейська політика, орієнтири для України. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 20-33.
7. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Аграрні трансформації та селянські господарства в системі продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 6-21.
8. Губені Ю. Е. Аспекти інтернаціоналізації агробізнесу в ідентифікації продовольчої безпеки. *Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України*: Зб. наук. праць Міжн. наук.-практ. конф. Київ : ННЦ "ІАЕ", 2015. С. 90-94.
9. Алтухов А. І., Вермель Д. П., Гордєєв А. В. Продовольча безпека: стан та заходи забезпечення. *Економіка сільськогосподарських та переробних підприємств*. 1998. № 10. С. 6.
10. Одінцов М. М., Одінцов О. М. Продовольча безпека в умовах трансформаційної економіки. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 23-28.
11. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
12. Conway G., Barber E. *After the Green Revolution Sustainable Agriculture for Development*. London, U.K.: Earthscan Publication. 1990. P 6.
13. Лукинов І. І., Саблук П. Т. Про стратегію трансформування АПК та забезпечення продовольчої безпеки України. *Економіка України*. 2000. № 9. С. 62-81.
14. Про продовольчу безпеку України : Постанова Верховної Ради України Про прийняття за основу проекту Закону України від 28.04.2011 р. № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html (дата звернення: 15.02.2022).
15. Тернавська І. Б. Дефініція категорії продовольча безпека та її еволюція. *Економіка та держава*. 2015. № 7. С. 44-48.
16. Кушнір І. В. Обґрунтування розміру мінімальної зарплати з урахуванням рівня харчування населення. *Економіка АПК*. 2005. № 4. С. 120-121.
17. Дроздяк І. Продовольча безпека України: проблеми і перспективи. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1-2. С. 16-22.
18. Напад на Україну суттєво позначиться на світовому ринку зерна. *USDA*. URL: <https://biz.censor.net/n3323645> (дата звернення: 11.03.2022).
19. Україна й надалі залишається житницею світу. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-j-nadali-zalishayetsya-zhit...> (дата звернення: 11.03.2022).
20. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.03.2022).

References

1. Lupenko, Yu.O. and Khodakivska, O.V. (2016), *Naukovi zasady zaprovadzhennia rynkovoho obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia* [Scientific principles of introduction of market circulation of agricultural lands], sciences reports, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, 40 p.
2. Mostova, A.D. (2019), "Current situation of food security of Ukraine and methodical approaches to its evaluation", *Prichornomorski ekonomichni studii*, no. 43, pp. 59-68.
3. Nemchenko, V.V. (2012), "Food security of Ukraine", *Zb. nauk. pr. VNAU. Ser.: Ekonomichni nauky*, no. 4 (70), Vol. 2, pp. 179-183.
4. Report World Food Summit (1996), "Rome Declaration World Food Security", Rome, Italy, available at: <https://www.fao.org/3/w3548e/w3548e00.htm> (access date February 15, 2022).
5. Aliksieieva, Ya. (2015), "Scientific bases for the definition of food security", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, Iss. 42, pp. 100-107.

6. Borodina, O.M. (2020), "Rural proofing: the European policy and guidelines for Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 20-33.
7. Hladii, M.V. and Luzan, Yu.Ya. (2020), "Agricultural transformations and peasant farms in the food security system of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 6-21.
8. Hubeni, Yu.E. (2015), "Aspects of internationalization of agribusiness in the identification of food security", *Suchasni problemy ta perspektyvy mizhnarodnoi intehratsii ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: Zb. nauk. prats Mizhn. nauk.-prakt. konf.* [Modern problems and prospects of international integration of the agricultural sector of the economy of Ukraine: Collection of scientific works Internat. scientific and practical conf.], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, pp. 90-94.
9. Altukhov, A.I., Vermel, D.P. and Hordieiev, A.V. (1998), "Food security: status and measures of provision", *Ekonomika silskohospodarskykh ta pererobnykh pidpriemstv*, no. 10, p. 6.
10. Odintsov, M.M. and Odintsov, O.M. (2011), "Food security in the conditions of a transformational economy", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 23-28.
11. Shlemko, V.T. and Binko, I.F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: essence and directions of provision], monograph, NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.
12. Conway, G. and Barber, E. (1990), *After the Green Revolution Sustainable Agriculture for Development*. London, U.K.: Earthscan Publication. P.6.
13. Lukinov, I.I. and Sabluk, P.T. (2000), "About the strategy of transformation of agro-industrial complex and ensuring food security of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 62-81.
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), "About food security of Ukraine : Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine On the adoption of the draft Law of Ukraine", dated 28.04.2011 № 8370-1. available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html (access date February 15, 2022).
15. Ternavska, I.B. (2015), "Definition of the category food safety and its evolution", *Ekonomika ta derzhava*, no. 7, pp. 44-48.
16. Kushnir, I.V. (2005), "Justification of the size of the minimum wage, taking into account the level of nutrition of the population", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 120-121.
17. Drozdiak, I. (2014), "Food security of Ukraine: problems and prospects", *Ahrarna ekonomika*, Vol. 7, no. 1-2, pp. 16-22.
18. "The attack on Ukraine will have a significant impact on the world grain market", USDA, available at: <https://biz.censor.net/n3323645> (access date March 11, 2022).
19. "Ukraine continues to be the breadbasket of the world", available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-j-nadali-zalishayetsya-zhit...> (access date March 11, 2022).
20. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date March 11, 2022).